

BIJBELSTUDIE 7

EEN ZOON VOOR MARIA EN JOZEF

❖ **BIJBELTEKST:** *Lucas 1:26-38*

Toelichting

Na de verrassende woorden van Gabriël aan Zacharias, verschijnt deze engel opnieuw ten tonele in een nieuwe scène, met nieuwe hoofdpersonen. Want: waar voor de gemiddelde lezer Jozef en Maria bekende figuren zijn, hoeft dat voor iemand die dit verhaal uit het niets leest, niet zo te zijn. Gabriël is wel bekend, die heeft zich een paar verzen hiervoor al voorgesteld (via Zacharias ook aan de lezer). Zeker na de algemene inleiding (1:1-4) moet het zijn alsof je een wereld binnenwandelt die voor de bewoners ervan heel vanzelfsprekend is, maar voor jezelf erg nieuw. De auteur lijkt dit te merken; in een lange zin die de verzen 26-27 omspant, beschrijft hij de beweging van Gabriël stapje voor stapje (ook in het Grieks) en wel zo dat de lezer ook steeds een beetje meer informatie over de hoofdpersonen van het vervolg krijgt. De beweging en de informatie zou je als volgt kunnen indelen: in de zesde maand – werd de engel Gabriël door God gezonden – naar de stad Nazaret – dat in Galilea ligt – naar een meisje – dat verloofd was met een man genaamd Jozef – die uit het huis van David stamde – haar naam was Maria. Om een gevoel te krijgen voor hoe deze inleiding gewerkt kan hebben op een lezer in de eerste eeuw – wij zijn eerder geneigd die als een stukje achtergrondinformatie snel door te lezen voordat de echte actie begint – is het zinnig om te zien dat de auteur steeds begint met iets meer of minder bekends en het dan naar het onbekende uitwerkt. Een tijdsaanduiding (zesde maand) snapt iedereen, Gabriël die van God komt kent de lezer ook al, naar een stad gaan kan iedereen, maar: een stad in Galilea is al onbekender (je moet maar net weten waar het ligt) en zeker niet iedereen zal geweten hebben wat voor plaatsje Nazaret was. Bij de introductie van Maria en Jozef gaat het net zo: Gabriël gaat naar een maagd (*parthenos*, waarover zo meer), wat redelijk algemeen is wat informatie betreft. Vervolgens vertelt de auteur dat deze maagd verloofd is – *so far, so good* – terwijl het pas bij de namen echt specifiek (en wellicht

wat exotisch) wordt: Jozef is geen gebruikelijke naam, het huis van David kan ook goed onbekend zijn, en Maria is evenmin een gewone naam (buiten Israël). De schrijver doet het dus heel mooi: de lezer invoeren in een vreemd land met vreemde mensen – en in een verhaal waarvan hij beweert dat het erg belangrijk is (zie de proloog). Wie het voorafgaande stuk over Zacharias (en Elisabet) present heeft, zal ook mee kunnen maken dat de sfeer die van het volk Israël en het bijbehorende religieuze en politieke referentiekader is: van de God van Israël derhalve (ook wanneer die niet zo genoemd wordt: het gaat gewoon over God). Als iemand wat meer op de hoogte is van wat er in dit volk speelt, zal hij ook merken dat met het huis van David de politieke zelfstandigheid van dit volk meeklinkt. Dat is geen vanzelfsprekendheid: het Lucas-evangelie werd vermoedelijk zo'n twintig jaar na de inname van Jeruzalem door de Romeinse veldheer Titus geschreven.

De groet van de engel, 'Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je,' is een bijzondere – zoals Maria in vers 29 ook aangeeft als ze zich afvraagt wat deze begroeting betekent. Het 'gegroet' is een gebruikelijk Grieks woord, *chaire*, dat met name in de Septuaginta (de vertaling van de Hebreeuwse Bijbel in het Grieks) de connotatie van 'verheugen' gekregen had. Dit kan hier goed meeklinken en de Willibrord-vertaling vertaalt het zelfs zo: 'Verheug u, begenadigde.' In ieder geval lijkt de klank van *chaire* op de tweede uitdrukking, 'je bent begenadigd' (*kecharitomene*), die zelf nog een keer versterkt wordt door het 'de Heer is met je.' Het is een groet met een samengebalde lading die tegelijkertijd ook herinneringen kan wakker roepen aan anderen van wie gezegd werd dat de Heer met ze was, zoals Jozef (Genesis 39:2-21), Samuel (1 Samuel 3:19) en David (1 Samuel 18:14 en 2 Samuel 5:10).

Veel veelbelovender kan een groet niet zijn – ook wanneer de inhoud van de 'genade' nog open blijft. Met Maria kan de lezer zich dan ook afvragen wat er op het spel staat. Vanaf vers 30 legt Gabriël dit uit: Maria zal zwanger worden en een zoon krijgen die ze Jezus moet noemen. De engel spreekt de taal van de profeten: de formulering van dit vers lijkt erg op Jesaja 7:4. Deze Jezus zal een groot man zijn, zoon van de Allerhoogste genoemd worden en van de Heer Davids troon ontvangen om daarop eeuwig koning te zijn. Alle nadruk ligt op deze manier op het kind van Maria, zijn identiteit en rol. Die worden beschreven in de woorden waarmee in de Schrift de ideale koning aangeduid wordt (zie bijvoorbeeld Psalm 2). Bij Jezus komt dit alles samen en wordt het overtroffen:

zijn heerschappij zal eeuwig zijn. Dit past goed bij de hoop van het volk Israël op een definitieve verlossing, zoals die in de eerste eeuw leefde. De naam Jezus is een naam met inhoud. Hoewel Lucas het minder sterk benadrukt dan Matteüs, is Jezus een 'Jozua' en zijn naam heeft met 'verlossing' te maken. Dat betekent ook dat met Jezus iemand aangekondigd wordt die haaks staat op de feitelijke politieke verhoudingen van zijn dag. Zeker in combinatie met de aankondiging van een eeuwig koningschap op de troon van David, waar rond het jaar 90 helemaal niets meer van over is. Meer dan een wonderlijke geboorte van Jezus staat hier zo een wonderlijke toezegging over de toekomst op het spel. Wat die precies inhoudt, blijft nog open – daar is de rest van het evangelie voor nodig om het in te vullen.

Maria's reactie op dit alles is verrassend pragmatisch: hoe kan ze nu een kind krijgen, ze heeft namelijk geen geslachtsgemeenschap. Dit brengt de lezer bij een heet hangijzer, met name de aanduiding van Maria als *parthenos*, dat 'jonge vrouw' of 'maagd' betekent, in vers 27. Soms wordt benadrukt dat maagdelijkheid hier geen rol speelt, als we hier Jesaja 7:14 laten meeklinken. Daar wordt het woord *almah* gebruikt, dat minder dan *parthenos* de betekenis 'maagd' heeft. Dit gaat echter aan een aantal zaken voorbij. Allereerst dat Lucas wél *parthenos* gebruikt. Ook speelde de maagdelijkheid van de vrouw in het Joodse huwelijksrecht een heel belangrijke rol (zie bijvoorbeeld Deuteronomium 22:13-21). Maria benadrukt zelf ook juist dit aspect in vers 34: 'Ik heb immers nog nooit gemeenschap met een man gehad.' En tot slot worden de 'heilige Geest' en 'kracht van de Allerhoogste' in vers 35 genoemd als de bron van Maria's zwangerschap. Het punt bij dit alles is niet zozeer dat Maria maagd moet zijn, maar dat Jezus zoon van de Allerhoogste is en dat zijn oorsprong uiteindelijk hemels is. Biologie is hier minder belangrijk dan theologie. En Maria's maagdelijkheid is een afgeleide van Jezus' hemelse herkomst en niet andersom.

Wie de historische vraag wil stellen heeft twee opties. Of je neemt inderdaad aan dat Jozef er niet aan te pas gekomen is, of je kiest een andere route: Jozef kwam er wel bij kijken, maar zijn vaderschap bepaalt niet Jezus' werkelijke herkomst en identiteit, die 'van godswege' is. Dat laatste is in ieder geval de boodschap van deze tekst, welke route je ook kiest. Daarmee bevindt Lucas zich in goed gezelschap. Jezus was geenszins de enige van wie 'hemelse herkomst' langs de weg van het vaderschap werd aangeduid. De Joodse filosoof Philo van Alexandrië, die

werkzaam was in de eerste helft van de eerste eeuw, stelt dat ook Isaak bijvoorbeeld ter wereld kwam als het gevolg van een zwangerschap met goddelijke oorsprong. Van vele koningen en keizers werd hetzelfde gezegd. Keizer Augustus bijvoorbeeld zou door Apollo verwekt zijn toen zijn moeder Atia in een tempel van Apollo overnachtte. In al deze gevallen geldt: de inhoud is het belangrijkste, en theologie is hier belangrijker dan de biologie. Bij Lucas is Maria's maagdelijkheid dan ook primair van belang om aan te geven dat Jezus echt 'van boven' en niet 'van beneden' is. Daarmee staat Jezus, zoals de engel in vers 36 aangeeft, in een langere traditie van bijzondere mensen die op een speciale, haast onmogelijke of tenminste erg onverwachte manier geboren werden. De engel noemt in vers 36 Elisabets zwangerschap van Johannes en Elisabet is verbonden met Hannah die op onverwachte wijze toch nog zwanger werd van Samuel. Isaak is een ander goed voorbeeld van een onverwachte geboorte met, zoals het verhaal suggereert, enige goddelijke bemiddeling. Dit geeft ook het commentaar van de engel in vers 37 aan: 'want voor God is niets onmogelijk.' Na deze uitweidingen is Maria overtuigd en geeft een - in de goede zin van het woord - vroom antwoord waaruit haar toewijding aan en vertrouwen op God blijkt: 'laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd' (vers 38). Dit antwoord zal Maria als modelgelovige en 'eerste van de heiligen' karakteriseren in de eeuwen na het Lucas-evangelie.

Vragen

De aankondiging van Jezus' geboorte is vooral een aankondiging van Jezus' betekenis, zowel wat zijn 'eigenlijke oorsprong' betreft als wat zijn toekomstige rol aangaat. Om dit te verdiepen zijn de volgende vragen bedoeld.

1. Welke associaties heb je zelf bij de beschrijving van Jezus' identiteit en rol door Gabriël? Welke verwachtingen schept de tekst in dit opzicht?
2. Maria speelt in deze perikoop een belangrijke rol; hoe zou je haar optreden willen karakteriseren?
3. In de toelichting worden twee vormen van omgaan met de 'maagdelijke geboorte' geschetst; welke hiervan zou je (niet) willen volgen? Is er nog een andere zienswijze?

Bijeenkomst 7: Een zoon voor Maria en Jozef (Lucas 1:26-38)

Omdat we nu op de helft zijn, maken we nu even pas op de plaats. Aan het begin hebben jullie met elkaar nagedacht en gesproken over wat je hoopt dat deze serie je brengt. Hoe is het daar nu mee? Welk woord, beeld of indruk is je bijgebleven? Wat was nieuw, verrassend of misschien een ontdekking? Wat valt tegen, vind je moeilijk of waar heb je misschien nog vragen over? Bespreek ook met elkaar hoe jullie de tweede helft ingaan. Wat heb je nodig om het tot een goed einde te brengen?